

tingui posse methodum mnemonicam, quarum una appellari potest *mechanica*; altera, *scientifica*. Prima per frequentem repetitionem litteralem perficitur, ac colligationem arbitriam, vel externam rerum et idearum præsertim respicit. Secunda relationem vel nexum internum, naturalem et spontaneum objectorum et idearum insectatur et quærit.

SCHOLIUM.

Docuit Hume tria tantum esse principia associationis idearum, similitudinem, unionem loci vel temporis, et relationem causæ ad effectum. Sed melius et verius D. Thomas, qui alia quoque principia, vel fundamenta associationis idearum statuit, ut contrarietatis, vel oppositionis, societatis, vel propinquitatis cujusque generis. Unde postquam associationem ex conjunctione, vel serie temporis exposuit, subdit. (1) «Quandoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memoratur de Socrate, et per hoc occurrit et Plato, qui est similis ei in sapientia: quandoque vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, et per hoc occurrit ei Achilles; quandoque vero ratione propinquitatis cujuscumque, sicut cum aliquis memor est patris, et per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis; et propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum se invicem consequuntur.» (2)

CAPUT TERTIUM.

DE SUPERIORI FACULTATE COGNOSCENDI.

«Mens humana, ajebat olim D. Augustinus, prius hæc quæ facta sunt, per sensus corporis experitur, eorumque

(1) *De Mem. et Rem.*, lect. 5.^a

(2) Circa facultates et species sensibiles, vide opus nostrum *Estudios sobre la filosofía de Santo Tomás*, lib. 4.º, cap. 16 et lib. 5.º, cap. 1.º

notitiam pro infirmitatis humanæ modulo capit, et deinde quærit eorum causas.» Postquam igitur de facultatibus sentientibus egimus, quibus sensibilia et corporalia attingimus utcumque, agere oportet de facultatibus quibus horum naturam et causas, quærimus, cognoscimus et dijudicamus; quod quidem perfici apud omnes constat per rationem seu intellectum, qui superior est quædam facultas animæ rationali insita, qua in ipsis sensibilibus quæ sensibus objiciuntur, multa cognoscimus, quæ sensus fugiunt, simulque res sensibiles ac pure spirituales, ipsaque sensibilia ad instar insensibilium percipimus. Naturam et generales condiciones hujus facultatis, in primis discutiemus; deinde, de intellectu agente et possibili, qui mentem humanam integrant et veluti constituunt, disseremus.

ARTICULUS PRIMUS.

De potentia intelligente generatim spectata.

§ I.

Definitiones et prænotiones.

1.º Definiri potest hominis intellectus: *naturalis et vitalis facultas seu vis animæ insita, qua res insensibiles, vel sensibiles, ad instar insensibilium cognoscere valet.* Dicitur *vis naturalis et vitalis*, ut nullatenus confundatur cum perfectionibus illis extrinsecus intellectui advenientibus, ejusdemque vim cognoscendi agentibus, quæ tamen nec naturales, nec vitales vires sunt; prouti contingit, tum in lumine gloriæ, quo sancti in cælo Dei essentiam intuentur, cum etiam in fide theologica, qua intellectus veritatibus supernaturalibus assentitur. Additur hujusmodi facultate cognosci res insensibiles, et sensibiles ad instar insensibilium, quia revera, intellectus non solum interiora sensibilibus penetrat, atque simul realitates quæ in ipsis reperiuntur, ut perfectiones reales corporis, substantiæ, viventis, sub ratione universali ac proinde insensibili percipit, sed objecta quoque insensibilia, seu omnino immaterialia et pure intelligibilia, ut Deum, Angelos, animam, attributa divina, creationem, veritatem, existentiam

capere et cognoscere potest. Id maxime notatum velim, me hic nomine *intellectus*, facultatem integram intelligendi, quæ homini præter et supra facultatem sentiendi congruit, comprehendere, ita ut voces istæ omnes: *intelligentia, intellectus, facultas intellectualis* vel *intelligens, ratio, mens*, tanquam synonymæ habeantur respectu allatæ definitionis, atque pro una et eadem completa facultate, vel potentia accipiantur.

Atque præfatam intellectus definitionem hoc sensu expositam, antepone licet ei quæ communiter in scholis afferebatur, qua intellectus dicitur: *facultas perceptiva veritatis seu entis sub ratione veri*. Quæ quidem definitio pressior est atque plus æquo obscurior pro tyronibus, quamquam quoad substantiam cum ea, quam supra attulimus, absdubio congruit. Facultas namque quæ rationem entis attingit, tum insensibilia et pure intelligibilia; tum sensibilia ipsa, sub universali ratione, ac proinde ad instar insensibilium, attingere potest.

2.º Intelligendi definita facultas, dicitur *intellectus*, quas intus legens; id quod ei congruit, tum subjective, tum objective: *subjective* quidem, quatenus objecta quæ intelligit, ad se velluti trahit et intra se recipit: *objective* autem, quatenus in multis objectis non meras singulares et sensibiles qualitates, nec externas solum affectiones vel modificationes, ut sensus, capit et cognoscit, sed universales rationes, ipsamque intimam rei essentiam attingere valet.

3.º Atque deinde intellectus præfatus, in *speculativum* et *practicum* jure dispescitur. Speculativus ille dicitur, quo objecta vestigamus, ut ipsorum veritatem adsequamur et contemplemur, ita ut veritatis assecutio sit immediatus et præcipuus finis applicationis intellectus ad tale objectum; ut dum Dei existentiam et attributa, mundi creationem, animæ spiritualitatem investigamus. Dixi *immediatus* et *præcipuus*, quia nullius est objecti cognitio, nulla etiam veritas, quæ remote saltem et indirecte, ad opus, præsertim morale, dirigi et ordinari nequeat. At vero, intellectus tunc proprie *practicus* appellatur, dum quærit et cognoscit veritates eas, quæ ex sua ipsa natura ad opus tendunt, ita ut sint veluti regulæ et principia, quæ homo applicare cogitur, dum opus aliquod, tum ordinis physici, civilis, vel socialis; tum maxime ordinis morales producere vel exercere vult. Ex quo pronum est in-

ferre, duplicem hunc intellectum ex solo fine, ac proinde accidentaliter solum inter se differre; namque, ut bene habet D. Thomas, (1) «accidit alicui apprehenso per intellectum, quod ordinetur ad opus, vel non ordinetur.»

4.º Idem præterea *intellectus*, intelligentia sæpenumero nuncupatur, ex usu, qui invaluit, istas voces usurpandi tanquam synonymas. Attamen, apud D. Thomam aliosque veteres, *intelligentia* duplicem significationem, præter nunc positam, obtinet: quarum prima hæc est, ut intelligentia accipiat pro actu seu exercitio intellectus, idemque proinde sit ac intellectio, seu actus intelligendi. Significatio altera ea est, ut sumatur pro quodam intellectuali habitu, qui nihil est aliud quam complexus seu collectio primorum principiorum scientiarum omnium, id est, earum veritatum, quæ propter immediatam et vividam evidentiam qua donantur, statim, absque examine et conatu, et quasi naturaliter et sponte ab homine percipiuntur, eisdem necessario et indeclinabiliter assentiendo et inhærendo.

5.º Ast vero, majoris certe est momenti distinctio quæ inter *intellectum* et *rationem* intercedit. Quæ, ut plenius et facilius capiatur, in memoriam revocare oportet, tres esse actus quibus vis intellectiva sese exerit, apprehensionem, scilicet, seu simplicem perceptionem, iudicium, et discursum seu ratiocinationem. Itaque, intellectus, reduplicative ut *intellectus* seu prout a *ratione* distinctus, est facultas seu potentia intelligens quatenus per eam homo, et simpliciter res apprehendit vel percipit, et immediata iudicia efformat. Dico autem iudicia immediata ea, quæ per comparisonem simplicem duarum idearum, in mente statim exurgunt, propter immediatam evidentiam, qua nexus, vel repugnantia prædicati cum subjecto dignoscitur, ut evenit in primis veritatibus seu principiis scientiarum. At vero, eadem ipsa intellectualis potentia, quatenus veritatem quærit et invenit per comparisonem plurium idearum, conficiendo discursum sive ratiocinationem, *ratio* propriæ et speciatim nuncupatur. *Intellectus* igitur et *ratio*, etiam dum non accipiuntur ut synonyma, sed

(1) Sum. Th., 1.º P., q. 79, art. 11.º

ex parte propriæ cujusque significationis, non sunt duæ potentia realiter distinctæ, sed duo aspectus seu manifestationes ejusdem acultatis intellectualis; quæ *intellectus* ac etiam *intelligentia* dicitur, prout veritatem assequitur per simplicem contactum cum objecto, absque motu, ac veluti per tranquillum, fixum, et spontaneum mentis intuitum: *ratio* vero, prout veritatem assequitur per motum et conatum quemdam, quo ab uno objecto ad aliud procedit seu discurrit; ex una veritate nota aliam ignotam et latentem detegit, idque utendo, vel analyti, vel synthesi plus vel minus complexa. Ex quibus,

Colliges 1.º intellectum seu *intelligentiam*, hoc sensu acceptam, esse veluti partem seu potius manifestationem superiorem et nobiliorem mentis humanæ; quandoquidem per ipsam et ex ipsa homo participat modum intelligendi ipsius Dei, qui unico actu, et intuitu simplicissimo omnia novit; atque etiam angelorum, qui non discurrendo et ratiocinando, sed, ut scite ait D. Thomas, «simpliciter et absque discursu veritatem rerum apprehendunt:» unde et *intelligentia*, et creaturæ *intellectuales* proprie nominantur, dum e contra homo, *rationalis* creaturæ nomen merito et jure sibi vendicat.

Colliges 2.º rationem seu naturam intellectus hujus seu intelligentiæ in homine, perfectiori modo, et potissimum reperiri in perceptione entis; hujus namque notio seu idea, ut alias dicemus, ejus est naturæ, ut primo, statim et absque conatu ullo a mente capiatur, et detegatur in quolibet objecto: quinimo, experientia ipsa teste, scimus notionem entis omnes intelligendi actus comitari, nihilque nos de quavis re investigare nec detegere posse, nisi rationem et ideam entis in eodem detegamus, vel potius intueamur. Quam rem docet etiam D. Thomas pressiori sermone, dum affirmat, nos nihil posse intelligere, nisi sub ratione entis.

Colliges 3.º intellectum præfato sensu acceptum, esse fundamentum seu principium et terminum simul *rationalis*. Siquidem, ratio ut *ratio*, seu ut ratiocinationem efformans, præsupponit necessario non solum simplicem perceptionem objectorum, sed quædam principia, seu veritates per se et immediate evidentes, ex quibus initium ducere possit, et quibus veluti fundamentis nitatur processus rationis, quo

ignotum ex noto deducere et detegere possit. Est quoque *terminus*; quia propositio seu veritas per ratiocinationem deducta et detecta, certa et evidens menti apparere nequit, nisi mens ipsa pervideat, propositionem seu veritatem, necessario ac legitimo nexu cum aliquo primo principio ligatam esse. Ergo motus potentia intellectualis, quo ratio ut *ratio* constituitur, et incipere debet ab aliqua veritate per se et immediate nota, et simul ad eandem terminari debet per resolutionem judicii. Egregie ad rem D. Thomas: (1) «Inquisitio rationis, sicut a simplici intuitu intellectus progreditur, quia ex principiis quæ quis intellectu tenet, ad inquisitionem procedit, ita etiam ad intellectus certitudinem terminatur, dum conclusiones inventæ in principia resolvuntur, in quibus certitudinem habent.»

Colliges 4.º perperam Kant ac post illum non paucos ex recentioribus, docuisse intellectum et rationem duas esse facultates seu potentias ab invicem realiter distinctas. Quod, ut alias omittamus rationes, satis constat, tum ex eo quod idem sit objectum intellectus et rationis, nimirum, res prout intelligibilis, seu ens sub ratione veri; tum etiam ex eo quod rationis munus et actus ex intellectu essentialiter pendet ac in eo involvitur; quandoquidem, ut nunc vidimus, ratiocinatio, et ab intellectu pendet et incipit, et ad eundem terminatur et resolvitur. Ergo, ut scite disserit Scotus, «eadem potentia cognoscit principia et conclusionem; aliter, nulla eadem potentia cognosceret conclusionem, cum non cognoscatur per se, nisi ex collatione ad principium, quia principium non cognoscitur nisi sciatur elici conclusio contenta in illo.»

Colliges 5.º actum proprium intellectus prout intellectus, dici posse *intuitionem* seu cognitionem intuitivam, sicut e contra actus rationis, cognitio *discursiva*, vere dicitur; quatenus, scilicet, intellectus, ut habet D. Thomas, *cognoscit simplici intuitu; ratio vero, discurrendo de uno in aliud* (2).

(1) *Sent.* lib. 3.º D. 35, q. 1.^a, art. 2.º

(2) Cave tamen ne inde inferas cognitionem prædictam *intellectus* esse immediatam; nam quamquam intuitiva dici potest, sensu ex-

6.º Porro, non minoris est momenti apud philosophum christianum, divisio illa rationis in *superiorem* et *inferiorem*, qua D. Augustinus primum, et post eum D. Thomas, rationis humanæ theoriam a gentilibus philosophis incomplete, diminute, et incohærenter traditam, evolverunt, illustrarunt et compleverunt. Apud Augustinum itaque ratio superior est, *quæ intendit æternis conspiciendis aut consulendis: inferior vero, quæ intendit temporalibus rebus*. Ast quoniam definitiones istæ, obscuritate præ nimia brevitate laborant, e re erit earum sensum ad mentem D. Thomæ declarare et evolvere.

Jam ergo, quia ratio humana seu intellectualis hominis vis, nihil est aliud, ut alias dicemus, quam participatio quædam Primæ Veritatis, ac veluti impressio divini luminis, implicite et quasi virtute præhabet veritates eas primarias, necessarias, æternas et immutabiles, quibus continentur et exprimuntur relationes essentielles rerum, idque tam in ordine speculativo, quam in practico seu morali: nam «sicut in ratione speculativa sunt quædam, ait D. Thomas, (1) ut naturaliter nota, quorum est intellectus, et quædam quæ per illa innoscunt, scilicet, conclusiones, quarum est scientia, ita in ratione practica præesistunt quædam, ut principia naturaliter nota.» Hujusmodi prima et suprema cognitionis principia, eatenus essentielles et immutabiles rerum relationes continent et exprimunt, quatenus sunt impressiones, participationes et similitudines idearum divinarum, quibus Deus rerum naturas possibles exprimit, cognoscitque; reales vero, ad extra produxit et condidit. Ex quo plane inferitur, harum veritatum objectivam realitatem in Dei essentia inveniri et existere; quinimo, ut profundissime dixit D. Thomas, hujusmodi prima principia, habent quamdam immutabilitatem et infallibilitatem ex hoc quod sunt similitudo illius Primæ Veritatis.

Ergo dum noster intellectus veritates has primas, necessarias, æternas, et immutabiles contuendo, ex ipsis et per

posito, at immediata vere dici nequit, cum objectum et veritatem non attingat nisi mediis speciebus sive ideis.

(1) QQ. Disp. de Verit. q. 16 art. 1.º

ipsas, vel de inferioribus judicat, veritates particulares in eis contentas deducendo; vel eis utitur tanquam regulis morum, quibus ad Deum et divina quasi directe et immediate tendat, jure tunc nuncupatur et est *ratio superior*, qua intendit rebus æternis conspiciendis et consulendis. E converso, dum vel ex observationibus et experientia singularium, vel per comparisonem, analysim, et synthesim idearum vel notionum, quas ex corporalibus et sensibilibus abstraxit, veritates quasdam magis vel minus universales elicit, quibus alia objecta aliasque veritates et quærit et detegit, vel eisdem utitur pro directione actionum moralium, erit tunc *ratio inferior*, quæ intendit temporalibus rebus. (1)

7.º Celebrrior est divisio intellectus in *agentem* et *possibilem*, quam nunc solum inuimus, quoniam de ea postea fusiori sermone agere, opus est,

SCHOLIUM CIRCA INTELLECTUM ET RATIONEM.

Sicut Kant, Jacobi et alii post ipsos, ut dixi, perperam docuere intellectum et rationem duas esse specie distinctas intelligendi facultates, ita quoque Rosmini non solum hujusmodi distinctionem tuitus est, sed docuit præterea, intellectum in hoc a ratione differre, quod objectum prioris sit ens ideale seu possibile; rationis autem, ens reale. Quod quidem absque fundamento et gratis esse dictum, ut alia omittamus, vel ex eo solum plane constat, quod utraque hæc facultas, seu potius functio intellectualis, ens tunc ideale seu possibile, tum reale attingere potest. Equidem, ex ipso sensu intimo conscii sumus, nos tam circa ens possibile, quam circa ens

(1) Vehementer igitur falluntur, qui autumant rationem superiorem specie distingui ab inferiori, atque ad mentem D. Augustini et D. Thomæ proprius accedunt, qui hic nihil aliud agnoscunt quam duas functiones ejusdem facultatis intellectualis, quarum una ad æterna et necessaria fertur ratio: altera vero, ad temporalia et contingentia; «contingentia enim et necessaria, ut adnotat D. Thomas, *Sum. Theol.* 1.º p. q. 79 art. 9 etsi differant secundum propria genera, conveniunt tamen in communi ratione entis, quam respicit intellectus.»

reale, tum per simplicem perceptionem, tum per judicia immediata, tum per ratiocinationem posse procedere. Longius fortasse a vero recessit Rothenflue, qui notiones intellectus et rationis, a D. Thoma cum reliquis Scholasticis traditas, pervertit penitus et confundit. Est namque ratio apud eum: *facultas animæ immediate percipiendi res de se insensibiles*: intellectus autem: *facultas animæ mediate seu per ratiocinium percipiendi esse, verum, pulchrum aut honestum rerum*. Hæc si vera sunt; ergo fallitur absdubio communis omnium sensus, immo universum humanum genus, dum existimat et adstruit Deum et Angelos esse quidem et vere dici naturas *intellectuales*, non vero proprie rationales, eo quod veritatem per simplicem ejus intuitum et immediatam perceptionem, minime vero per discursum seu ratiocinationem acquirant: nam si ratio, teste Rothenflue, est facultas *immediate* percipiendi res intelligibiles, intellectus autem percipit *mediate seu per ratiocinium*, profecto Deus et Angeli, non naturæ intellectuales, sed rationales tantum et proprio nomine sunt nuncupandi: e converso, homo, qui in inquisitione et assecutione veritatis, mediate seu per ratiocinium, ut plurimum et frequentius procedit, non rationalis, sed intellectualis erit nuncupandus. Quod ad me attinet, existimo non solum magis veram, sed communi hominum sensui ac rerum naturæ magis consentaneam esse doctrinam D. Thomæ, qua et traditur exacta et naturalis notio intellectus et rationis; et asseritur Deo et Angelis congruere sensu proprio denominationem naturæ intellectualis, non vero rationalis. Quin et redditur ratio vera sufficiens hujus diversæ denominationis, adstruiturque tandem nomen *rationis*, Deo et Angelis solum congruere quatenus accipitur pro vi seu facultate intelligendi, prout a facultate sensitiva omnino distincta et sejuncta. En aurea D. Thomæ verba, quibus prædicta omnia summam et dilucide continentur: «In homine est intellectus, (1) non tamen propter hoc in ordine intellectualium proprie ponitur, quia illa substantia *intellectualis* dicitur, cujus tota cognitio secundum intellectum est, quia omnia quæ cognos-

(1) *Sent. Lib. 2.º d. 3.º q. 1.º art. 6. ad 2.º m*

cit, subito, sine inquisitione ipsi offeruntur: non tamen ita est de cognitione animæ (rationalis), quia per inquisitionem et discursum ad notitiam rei venit; et ideo *rationalis* dicitur, quia ejus cognitio, secundum terminum tantum et secundum principium intellectualis est: secundum principium; quia prima principia sine inquisitione statim cognoscit, unde habitus principiorum indemonstrabilium, *intellectus* dicitur; secundum terminum vero, quia inquisitio rationis ad intellectum rei terminatur. Et ideo non habet *intellectum* ut naturam propriam, sed per quamdam participationem. (Accipe hic *intellectum* non pro facultate intelligendi, quam certe apud D. Thomam homo habet tanquam propriam naturam seu perfectionem, sed *intellectum* ut contra rationem distinctum, id est, pro cognitione intuitiva seu acceptione spontanea veritatis rerum, absque inquisitione per discursum et ratiocinationem.) Ratio autem, et de Deo et de Angelis dicitur; tamen alio modo sumitur, secundum quod omnis cognitio immaterialis, ratio dici potest, prout ratio dividitur contra sensum, et non contra intellectum.»

SCHOLIUM DE RATIONE SUPERIORI ET INFERIORI.

Dixi supra, prima principia rationis, seu veritates illas æternas et necessarias, circa quas præsertim versatur ratio superior, nuncupari a D. Thoma, *prima intelligibilia*. Quod sane nomen ipsis congruit, non solum quia sunt id quod primum et quasi naturaliter a mente percipitur, sed etiam et maxime, quia secundum ea et per ea, de aliis judicamus. Nam cum hujusmodi prima intelligibilia in se contineant et expriment relationes essentielles et fundamentales rerum, idque prout in essentia sive ideis divinis continentur et exprimentur, vere potest dici, quod cum secundum ea de aliis judicamus, vere de his aliis judicamus per ideas divinas et per Primam Veritatem. Itaque, absque eo quod deliramenta Malebranche amplectamur; absque eo quod admittamus ipsius opinionem, falsitate et periculis scatentem, circa visionem objectorum in Deo, bene possumus dicere cum D. Augustino, mentem nostram *veritatem in Deo videre*; *veritatem esse materiam* anima nostra; nos de rebus *judicare secundum primam veritatem*, aliaque hujusmodi Doctoris afri pronuntiata, quæ

quidem a Mallebranche exaggerata et non probe intellecta, occasionem præbuere ejusdem absurdæ theoriæ. Prima siquidem intelligibilia, quatenus exprimunt relationes essentielles rerum, prout continentur et repræsentantur in ideis divinis; et similiter, quatenus sunt participationes exemplatæ intellectus divini, majora sunt participationes exemplatæ intellectus divini, majora sunt anima et mente rationali; hæc de aliis judicat per ipsa, et veritatem in Deo videre, dici potest, cæteraque non absimilia pronuntiata D. Augustini verificantur. Profecto, si Mallebranche pronuntiata hujusmodi ad mentem et doctrinam D. Thomas, et non ad principia cartesianam expendisset, verum et genuinum eorumdem sensum assecutus fuisset. Tunc enim loco illius periculosæ theoriæ ac sensui communi adversantis, statuisset cum D. Thoma, sensu nunc exposito, quod «anima judicat de rebus omnibus secundum Veritatem Primam, in quantum resultat in ea sicut in speculo secundum prima intelligibilia.» Id est, anima vere dicitur omnia alia cognoscere et dijudicare secundum Veritatem Primam et in Veritate Prima, quatenus alia cognoscit et dijudicat, secundum prima principia et per prima principia seu intelligibilia, quæ nihil sunt aliud, nisi quædam impressiones seu participationes exemplares derivatæ ab intellectu divino ad mentem nostram. Dixisset etiam cum D. Thoma, quod, «a veritate intellectus divini, exemplariter procedit in intellectum nostrum veritas primorum principiorum, secundum quam de omnibus judicamus.» (2)

§ II.

Præcipua philosophorum placita de intellectu.

Quoniam philosophia fermè omnis, præsertim vero quoad quæstiones psychologicas et ideologicas, ex sententia quam quisque amplectitur circa naturam et proprietates facultatis

(1) *Sum. Theol.* 1.º P. q. 16, art. 6.

(2) *De Verit.* q. 1.º art. 8.º Consule opus nostrum *Estudios etc.* L. 5, c. 8 et *passim.*

intelligendi, maxime pendet, e re erit præcipuarum scholarum et majoris nominis philosophorum systemata et pronuntiata de re hac attingere. Hac quippe ratione, præterquam quod tyronum mens expolitur ac veritatis magis amans evadit, theoriæ philosophiæ christianæ, quæ eadem est ac sensus communis, plenius ac perfectius assequetur. Itaque, missis antiquioris ævi philosophis, ac etiam Anaxagora, Xenophane cum reliquis metaphysicis eleaticis, Pythagora ac ejusdem discipulis, ad posteriores gradum facimus.

A) *Plato*: Præter sentiendi facultatem, tres alias cognoscendi facultates vel functiones agnovit, opinionem, cogitationem, intelligentiam. Nuncupatur opinio, apud ipsum, facultas qua anima per analysim et synthesim notiones rerum, quas per sensus apprehendit, sibi efformat, atque objecta hæc sensibilia dijudicat. Cogitatio vero, notiones rerum a materia magis abstractas et universales, tanquam proprium objectum habet; ita ut opinio et cogitatio circa sensibiles res versentur, sed opinio ad eas feratur in seipsis, cogitatio autem prout subsunt abstractioni.

Intelligentia, est facultas sive functio, qua anima rerum *ideas* sive naturas in seipsis intuetur; inconditatum sive Absolutum esse attingit; simulque ex hac et per hanc intuitionem idearum, et perceptionem Absoluti, ad cognitionem existentium progreditur et descendit.

Ex hac Platonis theoria, inferes 1.º *opinionem et cogitationem* ab ipso constitutas, non multum re vera differre ab ea intellectus functione vel manifestatione, quam cum D. Augustino et D. Thoma, *rationem inferiorem* nuncupavi.

Inferes 2.º *intelligentiam* Platonis, cum facultate intellectuali integra, prout a D. Thoma exponitur, id est, quatenus *intellectum* et *rationem* simul complectitur, convenire quidem et quodammodo assimilari ex parte actionum, minime vero ex parte objecti; assimilatur quoad actus, quia *intelligentia* illa Platonis, non solum est intuitiva, sed etiam discursiva: differt quoad objectum, quia nec *intellectus*, nec *ratio*, apud D. Thomam, habent pro objecto *ideas* illas platonicas.

B) *Aristoteles*: Duas cognoscendi facultates in anima certe admissit, sensum, scilicet, et intellectum, atque postremum istum in *agentem* et *possibilem* divisit. Primus est, quo

anima ex repræsentationibus rerum sensibilibus, quæ sensibus internis et præsertim imaginatione continentur, abstrahit species sive ideas intelligibiles, quibus sensibilia objecta sub universali ratione repræsentantur. Secundus est, qui per præfatas ideas res sub universali ratione cognoscit; idque per simplicem perceptionem, per iudicium et per ratiocinationem. Quamvis res sensibiles, prout singulares et contingentes, sensus tantum objectum esse queant, attamen ut subsunt abstractioni et universalitati, necessitatem, immutabilitatem, ac intelligibilitatem obtinent, ex quo objectum intellectus puri ac proinde scientiæ esse possunt. (1)

C) *Plotinus et Neoplatonici*: Docent, sicut Plato, in hominis anima, præter sensum et opinionem, esse *rationem et intelligentiam*, quarum illa, utpote mere discursiva sive ratiocinativa, a sensu et intelligentia, inter quæ veluti media reperitur, omnino discriminatur, eo quod sensus intuitionem sensibilibus, intelligentia intuitionem intelligibilium sibi vendicant. Ratio discurrere quidem seu ratiocinari potest, tam circa intelligibilia, quam circa sensibilia, ita tamen, ut intelligibilia non nisi in imaginibus quibus repræsentantur in anima cognoscat; quæ imagines, ab *intelligentia* ad rationem derivantur. *Intelligentia* sive intellectus, versatur circa intelligibile purum, sive circa id quod per seipsum, ex seipso, et immediate, absque omni specie sive imagine, intelligibile existit. Intelligibilia huiusmodi in ipso intellectu continentur, et præhabentur; quinimo, intellectus sive *intelligentia*, ejus actus intelligendi, et intelligibile purum, quod est ipsius objectum, sunt unum atque omnino idem esse.

Attamen, quamvis anima intelligibilia *pura* in se contineat, *confuse* tantum continet: unde ut ea distincte cognoscat, opus est ut ab *Intelligentia Suprema*, quæ ab *Uno Absoluto* fluit vel emanat, illuminentur. Hæc porro *intelligentia*,

(1) Sunt qui existimant, Aristotelem admississe duplicem intelligendi facultatem, nimirum *intellectum* et *rationem*; sed longe probabilius habemus, his nominibus unicam potentiam designare voluisse. Non diffiteor tamen, dubia quædam verba in eo occurrere, nec satis perspicue loqui, dum de intellectu *agente*, et de intellectu *separato* et *immixto* sermonem facit.

a qua intelligibilia in anima illuminantur ut *actu* et distincte ab ipsa noscantur, quamvis supra singulas animas sit, eis tamen communicatur; ex quo animæ *intellectuales* nominantur et intellectum obtinent.

Postquam anima ex illuminatione præfate *Intelligentiæ*, intelligibilia *pura* quasi per conversionem supra seipsam agnovit, paulatinam ejus intellectus purificatur, et simplificatur, donec ad eum perveniat statum, in quo sensibilia omnia et ipsa intelligibilia pura transcendens, destruitur *dualitas* ipsa primitiva subjecti et objecti, et anima percipit et agnoscit, se unam eandemque rem existere cum *Uno* sive *Absolute*. Immo etiam agnoscit, *Unum*, esse supra intelligentiam, supra animam, supra ipsum ens, supra omne quod sensu aut intellectu cognosci potest; cujus agnitionis ultimus terminus ac postrema perfectio, est ut anima ab *Uno*, et in *Uno* ita absorbeatur, ut in silentio absoluto veluti quiescens, omni cogitatione vacua remaneat, ipsamque sui ipsius conscientiam amittat. Facultas ista seu potius functio *superessentialis* et *superintelligens*, ut Neoplatonici vocant, qua hominis animus cum *Uno*, ut primo omnium principio, modo nunc exposito, conjungitur, a Plotino *extasis*, a Proclo vero, *mania divina*, *enthusiasmus*, *illuminatio*, nuncupatur.

Ex brevi ista synopsi Plotini et Neoplatonicorum systematis circa intellectum, tria colligere pronum est:

1.º Systema neoplatonicum circa mentem humanam, pantheismum simul ac mysticismum involvere.

2.º Mysticismum hujus scholæ, longe distare a mysticismo scriptorum et philosophorum, qui inter catholicos florere. (1)

(1) Vehementer idcirco falluntur, qui scriptores istos, ac inter alios Clementem Alexandrinum, Origenem, S. Augustinum, S. Bonaventuram, Taulerum, tanquam mysticismi neoplatonici sectatores traducunt; nec enim illorum ullus, ut sexcenta alia omittam, regenerationem illam Neoplatonicorum admissit, qua anima ab *Uno* et in *Uno* ita absorbetur, ut cum ipso confundatur et identificetur, cognitionem omnem exuens, atque sui conscientiam et individuum personalitatem amittens. Ubinam gentium Taulerus, Suso, vel alii christiani tractatores ipsius mysticismi moralis et supernaturalis,

5.º Abnormis et periculosa opinio Averrois et aliorum Arabum circa intellectum agentem separatum ab anima, et intellectum tantum *passivum*, id est, cogitativam, illuminantem, probabilius ortum duxit ex Neoplatonicorum sententia affirmante Intelligentiam Supremam illuminare intelligibilia in intellectu contenta, ut actu et distincte cognoscerentur.

Ad recentem ætatem gradum facimus, Arabes et Scholasticos prætermittentes; illos quidem, quia theoriam Aristotelis amplexati sunt, sed non raro deturpatam et corruptam placitis Neoplatonicorum; posteriores vero, quoniam ipsorum theoria circa intellectum, quoad substantialia et præcipua capita, cum ea congruit omnino quæ a Clemente Alexandrino cum aliis veteribus Ecclesiæ Patribus incepta et ex parte exculpta, a D. Augustino propagata et magis evoluta, in D. Thoma tandem perfecta et omnibus numeris absoluta evasit, quæque est ipsamet, quam in sequentibus exponemus. Unde

D) *Spinosa*: tres perceptionis modos vel gradus statuit, nimirum, perceptionem *sensitivam*, *ratiocinativam*, *intuitivam*. Prima est, qua attingimus res sensibiles, sive in seipsis, sive ex earum signis, vel representationibus imaginatione contentis: hunc perceptionis gradum, *opinionem*, vel *imaginationem* nuncupat. Secunda, quæ *ratio* ab ipso appellatur, est qua notiones communes rerum efformantur et percipiuntur. Tertia, quæ *scientia intuitiva* dicitur, est qua per ideam «essentiæ formalis quorundam Dei attributorum, ad adæquatam cognitionem essentiæ rerum» pervenimus. Porro, essentiæ hominis per Dei attributa constituitur, atque ejus intellectus seu cogitatio est modus quidam essentiæ divinæ: mens ergo humana est pars divini intellectus. Itaque, ut ipsemet fatetur, «cum dicimus mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanam explicatur, sive quatenus humanæ mentis essentiæ constituit, hanc, vel illam habet ideam.»

docuerunt, Deum non aliter colendum quam absoluto silentio et ignorantia confessione?

E) *Leibnitz*: Animæ essentia per simplicem monadem, sicut res aliæ, constituitur. At monas hæc, quæ animam rationalem constituit, representationem universi in seipsa continet, idque simul cum conscientia seu, ut ipse ait, *apperceptione* hujus representationis, ita ut intellectualis cognitio, nihil aliud videatur esse apud Leibnitz, nisi *apperceptio*, qua anima in seipsa percipit rerum naturas vel ideas gradatim et successive, per evolutionem *schematis* illius universum representantis. Omnis itaque cognitio, sive intellectualis, sive sensitiva, in evolutione hujus schematis simul cum *apperceptione* posita est. Quod si aliquando hæc *apperceptio* deficiat, ut in somno, vel deliquio, deficit quidem tunc cognitio, sed non deficit representatio mundi in anima, quæ semper manet, utpote ipsius essentiæ constituens.

Ex qua leibnitiana theoria, conjici posse videtur: 1.º germanum philosophum omnimodam activitatem intellectui tribuere, nihilque passivatis in eo agnoscere.

2.º Objectum humanæ cognitionis esse non res ipsas prout existunt extra animam, sed ideas tantum rerum prout in anima ipsa præcontinentur.

3.º Ideas, quibus intellectualis cognitio constituitur et successive perficitur, revera non acquiri, sed proprie innatas esse dicendas.

4.º Tandem, Leibnitz theoriam circa intellectum et humanam cognitionem, maxime affinem esse theoriæ Platonis, quidque non solum quatenus ideas innatas adstruit, sed etiam quatenus et quia *apperceptio* leibnitiana non multum differt a *reminiscentia* platonica: quandoquidem, sicut per istam suam *actu* explicat et agnoscit ideas et cognitiones, quas prius habuit, ita per illam priorem, anima actu evolvit et agnoscit eadem ipsa objecta, quæ in anima præcontinentur et præcognoscuntur, absque conscientia tamen seu *apperceptione* hujus cognitionis. (1)

(1) Atque ex his colligere etiam pronum est, theoriam intellectus esse id in quo Leibnitz magis a philosophia D. Thomæ discedit, cum in reliquis fere omnibus satis cum eo conveniat. Quod quidem ex nimio amore, quo prosequitur suam *Monadologiam*, originem sumpsit proculdubio.